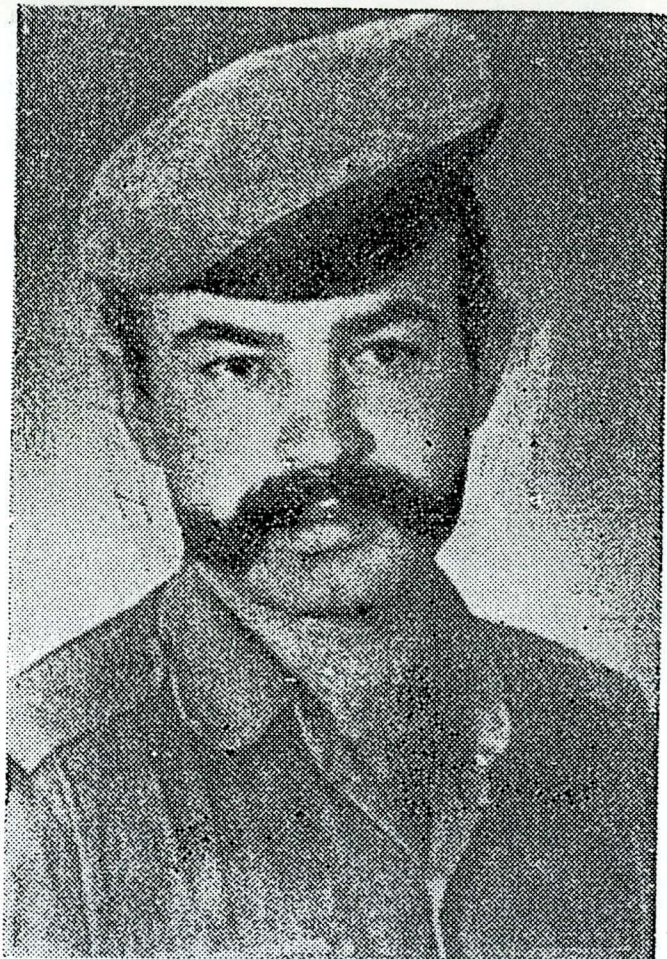

אברהם מרדכי כהן

שקט — במחיר חיי

„אשה פשוטה וישישה אני, וקשים היו חיי כאן, בירושלים. עליתי ארצה עם הורי, מסביבות גרודנא של רוסיה, בשנת 1906, ומאז — במשך למעלה מששים שנה — אני מתגוררת בירושלים. מכיר אתה את אחי? אכן, תפארת משפחתנו עליו. אחי הוא הרב יהושע קניאל, רבה הראשי של חיפה, שלמד וגדל כאן בירושלים, חבש ספסלי ישיבותיה והוסמך בידי גדולי-ישראל, ומכאן עבר לחיפה בשנת 1922 לשמש רב-ראשי וראש-אבות-בתי-הדין בחיפה. אני נשארתי כאן בירושלים. כאן נישאתי לבעלי, מנחם-מונש כהן (בתיקוב), שאף הוא עלה ארצה בילדותו, בהיותו בגיל שתים-עשרה, מחרסון של רוסיה. אבי בעלי הספיק לשרת בצבא הצאר הרוסי, עד שפרצה מלחמת רוסיה-יפן. בשנת 1904 נטל-משפחתו ועלה ארצה. בעלי לא הגיע עדיין למצוות, ומאז עברו עליו כל ימיו בירושלים. בעלי נפטר לפני ארבע שנים. מאז התגורר עמי רק בן-הזקונים שלי, אברהם-מרדכי, שכינינו אותו בחיבה „מוטקה“. כן, „מוטקה“ בן טוב

היה, בן הזקונים שלי מתריסר ילדי, שיחיה, והנה הוא איננו. הוא נפל".

האם השכולה, מרת קיילה כהן, נותרה בודדה בדירה בה התגוררה עשרות בשנים, עם בעלה וילדיה. לא ארכו רגעי השתיקה. אמרה בתה, הגברת יוכבד כהן-שקלאר:

— ספרי לו, אמא, את שעבר עליך ועל אבא בימי מלחמת השחרור, ספרי.

הקרוב הקשה ביותר

הישישה עטופת הצעיף השחור, היושבת בירושלים זה ששים שנה, מספרת לנו בידיש, בקטעי דברים:

— „בעלי, מנחם-מונש כהן, בית-מלאכה למיטות-ברזל היה לו, בבית קיצוני מול שכונת-מאה-שערים, אל מול שער-מנדלבוים. לא אספר לך מה עבר עלינו בפרעות תרפ"ט, זהו סיפור ארוך, אך אספר לך מעט מימי מלחמת השחרור, בשנת תש"ח. בסביבת בית-המגורים ובית-המלאכה של בעלי שרצו ערבים רבים, פורעים מועדים. חיילים ישראלים עדיין לא היו אז במדים, ורק בחורי ההגנה הירושלמית, סבבו בעיר, תוך חרדה מהאנגלים ומהערבים. ערב אחד איחר בעלי לשוב הביתה מבית-המלאכה. הימים היו ימי מתיחות וחששתי לו. לפתע — הגיע, כשעיניו יורות-אש, וביד-ימינו פטיש-ברזל גדול. עמו באו בחורים מספר. והם סיפרו: קבוצת ערבים פורעים קרבה בשקט אל בית-המלאכה בעת שבעלי עמד ועבד בפטישו. הם היו מזוינים ברובים, באקדחים, בסכינים פגיונות „שאבריות“. בעלי לא הרגיש בהם, אלא בשעה שאחד מהם כבר עמד מאחוריו, והניף עליו את סכינו. אז סבב בעלי אל מול פני הרוצח, הרים עליו את הפטיש, וניפץ את גולגלתו של הערבי. יתר הפורעים נמלטו. ועוד: המלחמה חזקה באיזור ישיבת חב"ד שבמאה-שערים, בבתנו היתה העמדה הקיצונית. היו חיילים שחששו להגיע לעמדה זו, ואז אמרו להם הקצינים: מה

אתם חוששים, הרי בבית זה מתגורר זוג קשישים עם ילדים צעירים וקטנים והם אינם פוחדים, למה תפחדו אתם? ואכן, ביתנו הפך להיות בסיס לצעירים המגינים, כאן אכלו ושתו וישנו, כאן ניתן להם כל הנחוק. בביתנו אמנם אכלו לחם־צה, אך היה זה בית חם. עד. עד שפגו נפל בבית, הרס חלק גדול ממנו, ואנו נפצענו. גם אנו, גם הילדים, גם בעלי. בעלי אמר אז: „ברוך השם, גם אני נותן מעט דם למען המדינה“.

משתתקת האשה. אנו מפנים עינינו אל האח הקשיש של מוטקה כהן. מספר יעקב כהן:

משפחה ירושלמית אנו, וסבלנו הרבה. גיסי ואחי תמיד מגוייסים היינו. גיסי שמואל בן־זאב (רייכמן) נלחם בעת מלחמת־השחרור בנגב. נפצע באחד הקרבות, נותח בבית־חולים צבאי בעזה, וחזר להלחם. הוא נפל בשבי מצרים, וחזר ארצה לאחר שנת שביה. גיסי אריה חפץ, אף הוא נלחם בעת מלחמת־השחרור. שירת בגדוד הירושלמי הותיק, ונפצע. אני עצמי, נולדתי בירושלים ולא עזבתי מימי. בעת מלחמת־השחרור התנדבתי להגנת ירושלים־העתיקה. בעת המצור על העיר העתיקה הייתי בבתי־מחסה, שם ישבו סבי וסבתי (הורי הרב קניאל), שפוננו בעת נפילת העיר העתיקה. אני נפצעתי באחד מקרבות הרחוב בעיר העתיקה, הלכתי לשבי בירדן, ושבתי ארצה לאחר עשרה חדשי שבי. אך הקרבן הקשה ביותר הוא נפילתו של מוטקה אחי. אמא אינה מתאוששת מאז.

בן ויותר מבן

1948

הגברת יוכבד כהן־שקלאר, אחותו של מוטקה כהן, מספרת לנו דבריימי אחיה הצעיר. הם ארכו עשרים וארבע שנים בלבד. אומרת הגב' שקלאר:

— מוטקה נולד בדירתנו במאה־שערים. בן־הזקונים היה בבית.

מוטקה עם אמו, אחיו ומשפחת אחיו

בנעוריו למד בתלמוד-תורה שבמאה-שערים, ולאחר-מכן בבית-הספר "יבנה". הוא המשיך למודיו בבית הספר התיכון המקצועי "מרוס-ציון" בבית-וגן. תלמיד מצטיין היה, וכל שהשיג בלמודיו — השיג בכוחות עצמו, הוא שמר על מצוה קלה כחמורה ופעיל היה במשמרת-הצעירה של המפד"ל. פרשה ארוכה היא פרשת שרותו בצה"ל. בן י"ח גוייס לחטיבת גולני, והשתתף בפעולות שונות. אנו, בני המשפחה, לא ידענו פרטים מפעולותיו. רק עכשיו, אחרי שנפל, באים חבריו הטובים ומספרים את מעלליו. הוא עצמו, צנוע היה ומעולה, ולא התפאר במעשיו. באחת מפעולות התגמול על הכפר-הערבי נוקייב, שהציק ליושבינו שעל גדות הכנרת, השתתף גם מוטקה. הוא עצמו נפצע באופן-קל, אך הציל את חברו הפצוע קשה, בעמסו אותו על גבו, ונשאהו עד לעין-גב. מפקדו ציין את פעולתו לשבח. בפעולה אחרת ברמת-הגולן שירת מוטקה באבטחה לכוחות מתקדמים. לאחר הפעולה נסוגו חבריו, אך הוא נשכח ונשאר בשטח הקרב. כאשר הרגיש שחבריו שוב אינם — החל נסוג בזחילה, ואז נפל לתוך בור עמוק. עם שחר החלו חבריו לחפש, בשטח הפעולה, והסורים כבר הרגישו בחיפושיהם. בהיותו בבור חשב כי קצו קרב. כוחותיו עזבוהו, והוא החל לוחש "שמע ישראל". אז מצאוהו חבריו, העלוהו מן הבור כשהוא איבד הכרתו. חבריו נשאוהו על כתפיהם, עוררוהו ושמחו שמצאוהו חי, למרות שקודם

לכן ראוהו כ"נעדר". הוא יצא חי, ומשנה אהבה אהבוהו חבריו. מוטקה סיים שירותו הסדיר, אך לא פעילותו הבטחונית. פעמים מספר השתתף בשמירה במקומות שונים, שם גידל זקנו ושפמו. בפעם השניה נאלץ לעזוב טרם מועד: אבא נפטר, וקראו את מוטקה לבוא להלווייתו. מאז התגורר מוטקה עם אמא, והיה לה יותר מבן. הוא החל בחיים אזרחיים: למד טכנאות-בנין, שרטוט, בדיקת כמויות חמרים. עבד כפקח-בניה בעיריית ירושלים, בחברה הצבורית "דיור לעולה", במכון ההידרולוגי של משרד החקלאות. כל זאת בכוחות עצמו, וכל הזמן התגורר עם אמא.

— יש לי אח — מוסיפה האחות — והוא היגר לארגנטינה, שם נשא אשה ובן נולד לו. לפני שנים מספר בא ארצה עם משפחתו, לביקור. האח דיבר על לבו של מוטקה כי יצטרף אליו, ירד אף הוא לארגנטינה. אך מוטקה דחה את דברי אחיו: מה פתאום? איך אעזוב את אמא? איך אעזוב את ירושלים? בשום אופן לא אעזוב. ומוטקה כהן נשאר בירושלים בת נולד וחי — ונפל.

אל תדאגי, אמא.

משה שקלאר הוא גיסו של מוטקה כהן, בעל אחותו יוכבד. קשור היה מאוד לגיסו הצעיר, בביתו בילה מוטקה הרבה משעותיו הפנויות. בעת "מלחמת-ששת הימים" שירת עם מוטקה בסמוך, ויודע פרטים על ימיו האחרונים. מספר משה שקלאר:

— כאשר השתחרר מוטקה משירותו הסדיר בצה"ל, שובץ ליחידה קרבית של מילואים בירושלים. הוא היה בצוות של תול"ר, תותחן ללא-רתע: קלע מצויין היה. מפקדיו סמכו עליו, חבריו בטחו בו. בעת שהחלו ימי המתיחות גויסו רבים מחבריו, והוא היה תולה בי מבט ושואל: "ומתי יגייסו כבר אותי? למה עדיין לא גייסו אותי?". החמירו הימים — וכולנו גויסנו. מצאתי את עצמי ביחידה אחת עם מוטקה, שבלט בסביבה בכיפה הסרוגה שעל ראשו, ישבנו על אחד הרכסים. חכינו, התאמנו, את אמא העברנו לביתנו, כאן.

באחד מימי המתיחות קיבל מוטקה חופשה. בא, חיבק ונשק לאמא הדואגת, ואמר לה: „אל תדאגי, אמא, אנחנו ננצח אותם במאה אחוז“. הוא היה מלא בטחון, והוסיף ואמר לאמו: „השארי כאן, אמא. נגמור את המלחמה, ונשוב הביתה. אני משאיר את המפתח של הבית אצלי...“ וחזר לבסיסו הקודם. ביום השבת שלפני פרוץ המלחמה, היתה האוירה מתוחה עד מאוד. יחידתו של מוטקה הועברה לסביבות שכון פאג'י, מול בית-הספר לשוטרים והר- הצופים. ביום השני בערב טילפן לכאן לביתי, ודיבר עם אמא. אמר: „אין מה לדאוג. היו שקטים. עוד מעט ונשוב...“ ידעו אז כבר על הקרבות בנגב, בירושלים הרגישו את ההפגזה הקשה שהחלה לפני-הצהרים, אזרחים וילדים ישבו במקלטים, צנחנים שהוזעקו לעיר סבבו כשנשקם צמוד לבגדיהם המנומרים, אלו גם אלו זמזמו ביניהם לבין עצמם: „ירושלים של זהב...“ אחרי- כן, העבירו את יחידתו של מוטקה לבית-הקברות. זו היתה יחידת חיפוי, להקלת כיבוש „בית הספר לשוטרים“ בידי הצנחנים. קשה התנהל כאן בכל עת. ביום השלישי לפני הצהרים הפגיוז אנשי הלגיון את בית-הקברות, קשה היתה ההפגזה, ואנשי החיפוי מצאו מחסה בין המצבות. ואז פגע במוטקה פגז מרגמה. מוטקה היה פצוע קשה בבטנו. חברו ששמע אותו קורא: „נפגעת!“ העבירוהו למרפאת הצנחנים. ידי הרופאים והחובשים בה היו מלאות עבודה. מוטקה ראה את מצבו. אמר לרופאים: „אני כבר אינני זקוק לכם... חברי זקוקים לכם יותר. להם יש עוד סיכויים ותקווה... עזרו להם...“ הוא הועבר לבית-החולים „שערי-צדק“. הרופא שטיפל בו היה מלא התפעלות מהתנהגותו של מוטקה. בעת שהיה על סף המוות, סיפר: מוטקה היה אמיץ. הוא מילמל: „רק שיהא שקט בארץ, ואפילו במחיר חיי...“

משה שקלאר מפסיק דבריו. הוא רואה את התרגשות חמות, רעייתו. גיסו. לאחר שעה קלה הוסיף בדיבור שקט:

„אך את כל זאת לא ידעתי אז. הגדוד עמד אז ברמת-רחל. בשעת פנאי הלכתי לפגוש את מוטקה. מצאתי את חברי מתכוננים לקרב חדש, עולים על מכוניותיהם כדי לצאת להמשך דרכם: לכבוש

את בית-לחם, לכבוש את גוש עציון, לכבוש את חברון. מרחוק ראיתי את חברו של מוטקה. רצתי אליו, אך הוא מיהר ועלה על הזחל — ודהר. החילותי חושש ומרגיש: חבר זה מסתתר ממני, אינו רוצה לספר לי... ואכן, אז כבר לא היה מוטקה בין החיים. עברו שלושה-ארבעה ימי חרדה. בלבי חששתי, אך לא סיפרתי לאיש את חששותי, וודאי לא לבני-המשפחה. ביום הראשון שלאחר המלחמה בא הקצין שלו הביתה, וסיפר. הקצין גם סיפר שהסתיר מאנשי גדודו את הידיעה על מותו של מוטקה: „חששתי שהדבר יוריד להם את המוראל. הם אהבו אותו כל-כך...” כן סיפר, שלאחר ימים מספר נתאספו חבריו על קברו, ביניהם מפקד גדודו, סגנו, קצינים וחבריו. הם נשבעו כי ינקמו את דמו של מוטקה. הוא לא זכה להשתתף עם חבריו בכיבוש בית-לחם, הר-עציון וחברון. הוא נפל, והוא בן עשרים-וארבע.

יצאנו את הבית בליווי מבטיהם של האם השכולה, של האח והאחות והגיס האבלים. כל-עוד ישבנו כאן הרגשנו משב של ירושלים-של-מעלה. כעבור רגעים מספר — שוב צעדנו ברחובותיה השוקקים של ירושלים-של-יום-יום, ירושלים של מטה.